

הרחבת הנגישות של ההשכלה הגבוהה לאוכלוסיה החרדית בחומש הבא

טיוטת עקרונות המדיניות, לקראת אישור
התוכנית הרב שנתית להשכלה הגבוהה, תשע"ז-
תשפ"א

פרסום לצורך שימוע ציבורי

המסמך גובש ונכתב ע"י
ישי פרנקל, חבר הוועדה לתכנון ותקצוב ויו"ר ועדת ההיגוי של מל"ג וות"ת להנגשת
ההשכלה הגבוהה לאוכלוסיה החרדית
רביד עומסי, מנהל פרויקט המח"רים במל"ג-ות"ת

מבוא

מל"ג וות"ת החלו לעסוק בהרחבת הנגישות של ההשכלה הגבוהה לאוכלוסיה החרדית כבר בשנת 2000. בתחילה, הפעילות נעשתה בדרך של ניסוי וטעיה. אושרו להקמה מספר מודלים של פעילות: הפלטפורמות החרדיות בבני ברק ובירושלים, קמפוסים ייעודיים של המרכז האקדמי אונו, מכון לב ועוד.

בשנת 2010 גובשה התוכנית הרב שנתית להשכלה הגבוהה לשנים 2011-2016, ובה נקבעו שני יעדים מרכזיים: מצוינות אקדמית והרחבת הנגישות למיעוטים וחרדים. במהלך שנת 2011 גובשה התוכנית הנוכחית להרחבת הנגישות של ההשכלה הגבוהה לאוכלוסיה החרדית, על סמך תהליך לימוד המצב הקיים ומתן מענה לקשיים ולצרכים שעלו ממנו.

התוכנית הסופית כללה שני נדבכים מרכזיים: הרחבת היצע התוכניות והמסגרות המותאמות לצרכים הייחודיים של האוכלוסיה החרדית, והסדרת כלל הפעילות של מל"ג וות"ת להרחבת הנגישות של ההשכלה לאוכלוסיה החרדית.

במרכז התוכנית הנוכחית, שזכתה לכינוי "פרויקט המח"רים" הוקמו במהלך החומש יותר מ-14 מסגרות ייעודיות לאוכלוסיה החרדית בפריסה ארצית ובמגוון מוסדות לימודים. מסגרות אלה מכונות "מסגרות חרדיות" ("מח"רים") והן פועלות באחריות אקדמית ומנהלית מלאה של מוסדות אקדמיים מוכרים, בהתאם ללקחים שעלו מתהליך הלמידה.

פעילות להרחבת הנגישות לאוכלוסיה החרדית מחייבת פרקטיקות מסוימות של הפרדה מגדרית, אשר לעיתים עומדת בסתירה לעקרונות האוניברסליים של ההשכלה הגבוהה. לפיכך, במהלך הדרך היה עלינו לקבוע גדרים בנוגע להסדרים המותרים והאסורים בנושא. יתר על כן, על מנת לצמצם למינימום הנדרש את ההפרדה נקבעה הגדרה ברורה לקהל היעד לתוכניות אלה, ונקבע שבמסגרות אלה יתקיימו רק תוכניות לתואר ראשון.

על אף המאמצים לתת מענה לכלל הסוגיות, הוגשו במהלך החומש לבג"ץ שתי עתירות נגד הפעילות של מל"ג וות"ת משני כיוונים מנוגדים. מחד גיסא, נטען שפעילות מל"ג-ות"ת מצמצמת מדי, וההגדרות שנקבעו מונעות מחלק מהציבור החרדי להשתלב בה. ומאידך גיסא, נטען שפעילות מל"ג-ות"ת מרחיבה מדי, והסדרי ההפרדה שנקבעו אינם מידתיים. מל"ג-ות"ת השיבה כי הפעילות מתבססת על פי הצורך ונבחנת כל העת. בג"ץ דחה את העתירה הראשונה ומחק את העתירה השניה. עם זאת, בהחלטת בג"ץ ממרס 2015 נאמר כי "התוכנית הרב שנתית הבאה תובא מראש לידיעת הרבים".

לפיכך, מסמך זה מציג את עקרונות המדיניות אשר על בסיסם תפעל מל"ג-ות"ת בחומש הבא, על פי התחייבותנו לבג"ץ לפרסם את התוכנית ברבים. לקראת גיבוש המסמך נשכרו חוקרים חיצוניים שעשו עבודת הערכה יסודית. תוצאות העבודה זו מתפרסמים לצד מסמך זה ומהווים חלק ניכר מהתשתית לגיבוש.

הערות למדיניות המוצגת במסמך אפשר לשלוח לכתובת: Haredim.homesh@che.org.il. ההערות יישקלו במסגרת גיבוש התוכנית הסופית.

רביד עומסי

מנהל פרויקט המח"רים

פרק א

הנגשת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית בתוכנית הרב-שנתית תשע"א-תשע"ו

1. רקע

1.1. התוכנית הרב שנתית להשכלה הגבוהה תשע"א-תשע"ו, שגובשה בשנת 2010, הציבה שני יעדים מרכזיים: עידוד וקידום המצוינות האקדמית והרחבת הנגישות להשכלה גבוהה לחרדים ומיעוטים. קבוצות אלה נמצאות זה זמן רב בתת-ייצוג שיטתי וחמור בהשכלה הגבוהה ביחס לחלקן באוכלוסייה. הבחירה באוכלוסיות אלה דווקא מתבססת על החלטות ממשלה העוסקות בחשיבות הלאומית של שילובן בתעסוקה בישראל. הרציונל שעמד בבסיס ההחלטות היה שההשכלה הגבוהה היא האמצעי העיקרי לניידות כלכלית-חברתית בישראל. לאור חשיבות הנושא כפי שהוצגה בהחלטות הממשלה הוקצו לו משאבים ייעודיים בתוכנית הרב שנתית להשכלה הגבוהה.

1.2. תהליך גיבוש התוכנית להנגשת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית לחומש הקודם כלל עבודה רבה ומעמיקה ללימוד המאפיינים הייחודיים של החברה החרדית בנוגע להשכלה הגבוהה. מטרתנו הייתה למצא את הדרכים המתאימות ביותר לעידוד הנגשת ההשכלה הגבוהה עבורה. התכנית, כפי שגובשה ואושרה, היוותה פריצת דרך בפתיחת שערי ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה שעד אז הדירה רגליה ממנה כמעט לחלוטין.

1.3. פרויקט המח"רים (מסגרות חרדיות) הוא ליבת התוכנית. במסגרת הפרויקט, מאפשרת המל"ג למוסדות אקדמיים מוכרים להקים מסגרות אקדמיות ייעודיות לאוכלוסייה החרדית (מח"רים). הכוונה להנגיש את ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית בלא לוותר כהוא זה על רמה אקדמית גבוהה, על מגוון דיציפלינארי, תוך התאמה לצרכים הייחודיים של האוכלוסייה החרדית.

2. הפרדה מגדרית במסגרות האקדמיות הייעודיות לאוכלוסייה החרדית

2.1. ככלל, הפרדה מגדרית במרחב הציבורי היא תופעה שלילית, אשר במקרים מסוימים אף מערערת את הנחות היסוד שעליהן מושתת המשטר הדמוקרטי במדינת ישראל, המכיר בערכו האנושי של האדם באשר הוא אדם. עם זאת, אפשר להצדיק את חוקיותה של הפרדה כזו על בסיס קיומו של קריטריון מהותי ושוני רלוונטי בין נשים לגברים ביחס לשירות או לעניין הנדון. במקום שבו ההבחנה אינה מושתתת על קיומו של שוני רלוונטי, ניתן להסיק כי מדובר בהפליה פסולה העלולה להגיע עד כדי פגיעה בזכויות היסוד לכבוד האדם ולשוויון¹.

2.2. עקרונות אלה נכונים במיוחד בבואנו לעסוק בסוגיית ההפרדה המגדרית במערכת ההשכלה הגבוהה, המעניקה שירותים ציבוריים ובבסיסה החופש האקדמי והיעדר הפליה על בסיס גזע מין או דת. ההפרדה מנוגדת לערכי היסוד של האקדמיה ובהם פלורליזם, שוויון וחשיפה לשונה. באופן קונקרטי ההפרדה מנוגדת גם לתכלית של הכנת סטודנטים לשוק העבודה. יצירת האפשרות לבניית מסגרות לימוד נפרדות נועדה מלכתחילה ליצור חריג, מוגבל בזמן, שהארכתו תישקל מחדש מעת לעת, שיאפשר

¹עפ"י מסקנות הצוות המשרדי במשרד המשפטים לבחינת תופעת הדרת נשים, מאי 2013.

רכישת השכלה גבוהה לבני האוכלוסיה החרדית ובכך יקדם שוויון הזדמנויות לאוכלוסיה זו. על כן, יש לדאוג גם כי החרגי אינו הופך לכלל וכי האמצעי הזמני לא הופך למציאות נרחבת קבועה.

2.3. ההחלטה להקים מסגרות אקדמיות בהפרדה מגדרית לאוכלוסיה החרדית, מתבססת בראש ובראשונה על חוסר המוכנות האקדמית והקדם-אקדמית של הציבור החרדי. הציבור החרדי במדינת ישראל מאופיין בפערי ידע לעומת האוכלוסייה הכללית, המקשים עליו להיכנס לשערי האקדמיה. מקורם של פערים אלה בפטור החוקי (המלא או החלקי) מלימודי ליבה בגיל בית הספר התיכון, והם שמהווים את ההצדקה המרכזית להקמת מסגרות אקדמיות המותאמות במיוחד להתמודדות עם פערים אלה.

2.4. כמו כן, קיימים הבדלים מהותיים בין הרקע הלימודי של גברים ונשים בציבור החרדי. גברים חרדים לומדים מכיתה ט' ואילך רק לימודי קודש, ועל כן מגיעים להשכלה הגבוהה עם פערי ידע עצומים ובלי הרגלי למידה מתאימים לאקדמיה. מכינה מאפשרת בדיקת יכולות, סינון, והכנה מינימלית להתחלת הלימודים, אבל הפערים נמשכים לאורך כל שנות התואר הראשון. שילובם של סטודנטים חרדים בכיתות רגילות היה מקשה מאוד עליהם מההיבט האקדמי, כמו גם על הלומדים איתם. ולא זו אף זו, ההתמודדות עם הפערים התרבותיים תעצים את הקושי האקדמי, ותפחית את סיכויי ההצלחה בלימודים.

2.5. נשים חרדיות לומדות ברובן במוסדות חינוך עצמאי ורוכשות ידע בחלק ניכר ממקצועות הליבה. עם זאת, גם אצלן יש פערי ידע, אם כי מצומצמים יותר מאשר אצל גברים חרדים. לפיכך, לימודים במסגרת מעורבת בקמפוסים הרגילים עם גברים חרדים אינם מתאימים אקדמית. לצד זאת, לימודים במסגרת מעורבת בקמפוסים הרגילים אינה אפשרית, שכן מעבר לפערים האקדמיים, החסמים התרבותיים גבוהים במיוחד אצל נשים, בפרט אצל רווקות וצעירות. לימודים במסגרות רגילות מרתיעים ואינם מתאימים לצרכים הייחודיים של הנשים החרדיות, ולפיכך נדונו לכישלון. על כך מעיד גם המספר הנמוך יחסית של נשים חרדיות אשר השתלב עד כה במסגרות האקדמיות הרגילות.

2.6. נדבכים מצטברים אלה: פערי ידע משמעותיים וצורך לאומי, היוו את ההצדקה להקמת תוכנית ייעודית לאוכלוסייה החרדית. זולתם, לא ניתן היה לדון ולאשר את התוכנית הלאומית להרחבת הנגישות להשכלה גבוהה למגזר החרדי, החשובה כ"כ לעתידה של מדינת ישראל. מעבר לכך, המאפיינים התרבותיים הייחודיים של המגזר החרדי היוו גם הם שיקול בגיבוש הפתרון המתאים לסוגיה.

2.7. יתר על כן, לנוכח פערי הידע והחסמים התרבותיים, לימודים אקדמיים לחרדים אך ורק במסגרות הרגילות לא מקיימים את העיקרון של שוויון ההזדמנויות המהותי. עבור אוכלוסייה זו, שוויון הזדמנויות מהותי מחייב מתן אפשרות ללמוד במסגרות נפרדות שיספקו לסטודנטים מעטפת אקדמית הכוללת תיגבורים וחונכויות, תמיכה אישית, התאמת קצב הלימודים ועוד. כך יותאמו הלימודים לקשיים הייחודיים של האוכלוסיה החרדית ותובטח ההצלחה בלימודים.

2.8. נדגיש, המל"ג והות"ת אינן מאפשרות הפרדה מגדרית, מגזרית או אחרת בהשכלה הגבוהה, אלא במקרים מיוחדים, שבהם היא מחוייבת המציאות ויש בה צורך מהותי. על פי עיקרון זה, הלימודים במסגרות נפרדות לאוכלוסיה החרדית יתקיימו לתואר ראשון בלבד, ואילו הלימודים לתארים

מתקדמים, שבהם פערי הידע והקשיים התרבותיים מצטמצמים משמעותית, יתקיימו רק במסגרות האקדמיות הרגילות, המעורבות, ולא במסגרות נפרדות.

3. תוכנית המח"רים

3.1. תוכנית המח"רים היא החרגה במדיניות מל"ג, המאפשרת לקיים לימודים לאוכלוסיה חרדית מחוץ לקמפוס המוסד, בכפוף לכללים והגבלות שקבעה המל"ג. החל מאישור התוכנית בשנת הלימודים תשע"ב, הוקמו 14 מסגרות ייעודיות לאוכלוסיה החרדית במגוון מוסדות אקדמיים - מתוקצבים, שאינם מתוקצבים ומכללות להכשרת מורים - במבחר תחומי לימוד ובפריסה ארצית. התוכניות הללו כוללות מגוון רחב של תחומים, הנדסה, אמנות, אדריכלות, עזר רפואי, חינוך, ניהול, משפטים וכו'. כמו כן, מגוון התוכניות מוצע דווקא לנשים, המהוות את רוב הסטודנטים במסגרות אלה. לדוגמה, האקדמיה לאמנות ועיצוב בצלאל מפעילה תוכניות באדריכלות ובאמנות לנשים בלבד.

3.2. נדבך מרכזי בתוכנית היה הסדרת פעילות המל"ג והות"ת אל מול המגזר החרדי. במסגרת זו הוסדרה פעילותן של המסגרות החרדיות, נקבעו הסדרי ההפרדה המותרים והאסורים, הוגדר קהל היעד לתוכניות וכו'. כמו כן, הוקמה ועדת היגוי לתוכנית, אשר מלווה את הפעילות באופן שוטף ומתמודדת עם האתגרים שמתגלים במעלה הדרך.

3.3. עקרונות פרויקט המח"רים

3.3.1. הקפדה על רמה אקדמית

3.3.1.1. החלטת המל"ג מגבילה את המרחק המרבי מהקמפוס הראשי המאושר למח"ר. האישור ניתן רק להקמת מח"ר המרוחק לכל היותר 15 דקות נסיעה מהקמפוס הראשי, על מנת להבטיח את הקשר האקדמי והפיקוח האקדמי ההדוק של המוסד על הפעילות במח"ר, ולרבות רמת הסגל האקדמי ושימוש בתשתיות "כבדות" של המוסד.

3.3.1.2. בהקשר זה נציין, כי ות"ת פועלת להבטיח את התלות בקמפוס הראשי של המוסד האקדמי. כך, ות"ת לא מאפשרת להקים תשתיות משמעותיות במבנים אלה, פרט למינימום הנדרש לקיום לימודים סבירים. שימוש בתשתיות כבדות, דוגמת מעבדות, מתאפשר רק בקמפוס הראשי.

3.3.1.3. לנוכח הנסיון של הפעילות האקדמית לאוכלוסיה החרדית בעשור האחרון, פעלה המל"ג להבטיח שהרמה האקדמית של התוכניות האקדמיות המתקיימות במסגרות החרדיות תהיה זהה לאלה הנלמדות בקמפוס הראשי של המוסד. בדצמבר 2013 אושר במל"ג נוהל מחמיר המסדיר את פתיחת התוכניות האקדמיות בכל המסגרות המיועדות לאוכלוסיה החרדית. על פי הנוהל, התוכניות תבדקנה ותאושרנה באופן פרטני בידי המל"ג ויתבצע מעקב אחר פעילות התוכניות לאורך השנים.

3.3.2 לימודים לתואר ראשון בלבד

3.3.2.1 הצורך במסגרת נפרדת פוחת ככל שהסטודנט החרדי מתקדם בלימודים. לפיכך, במסגרת עקרונות התוכנית נקבע כי לימודי תארים מתקדמים יתקיימו בכל מקרה אך ורק במסגרות רגילות.

3.3.3 הגדרת קהל היעד

3.3.3.1 הגדרת האוכלוסייה החרדית היא סוגיה מורכבת, שכן השתייכות למגזר החרדי היא בעיקרה מאפיין סובייקטיבי הקשור לאמונה ולאורח חיים, ואיננה מאפיין דמוגרפי מובהק. כמו כן, קיום לימודים אקדמיים נפרדים לציבור החרדי, ובפרט בהפרדה מגדרית, כמו גם השקעת משאבים לאתגר ממוקד, חייבו אותנו להגדיר במדויק את אוכלוסיית היעד לתוכנית.

3.3.3.2 עם זאת, יש לזכור כי פערי הידע בנקודת הכניסה למסגרות האקדמיות הם שעומדים בבסיס הרציונל להקמת המסגרות הנפרדות. עקרון נוסף הוא, כי הגדרת אוכלוסיית היעד חייבת להיות אובייקטיבית ככל האפשר על מנת שיהיה אפשר לבקר אותה ולפקח עליה.

3.3.3.3 לפיכך החליטו מ"ג-ות"ת להגדיר את אוכלוסיית היעד על בסיס הפיקוח של משרד החינוך על מסגרת הלימודים התיכונית של המועמד:

3.3.3.3.1 בנים: התלמיד למד מכתה ט' עד י"ב במוסד חינוך תרבותי ייחודי כהגדרתו בחוק מוסדות חינוך תרבותיים ייחודיים, תשס"ח-2008 או במוסד בעל אורחות דת ותפיסת עולם חרדית, המצוי בפיקוח אחר של משרד החינוך.

3.3.3.3.2 בנות: התלמידה למדה מכתה ט' עד כ"ב במוסד בעל אורחות דת ותפיסת עולם חרדית, המצוי בפיקוח אחר של משרד החינוך.

3.3.3.4 הגדרה זו מתייחסת למגוון השיקולים הענייניים בהקמת מסגרות ייעודיות למגזר החרדי. היא מתמקדת במוסדות אשר אינם מקיימים לימודים לבגרות. הרוב המכריע של בוגרי מוסדות אלה אינם מגיעים היום להשכלה הגבוהה ואינם משתלבים באופן מספק בתעסוקה בכלל, ובתעסוקה איכותית בפרט.

3.3.3.5 לנוכח הנימוקים שצוינו לעיל, ככלל, מועמד שאינו עומד בהגדרה כפי שנקבעה אינו מתאים לתוכנית להנגשת השכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית, ואין מקום לקבלו למסגרות אלה.

4. פעילות נוספת

4.1. משנת הלימודים תשע"ד התוכניות האקדמיות הפועלות לאוכלוסייה החרדית (בפלטפורמות ובמח"רים) עוברות תהליך של הערכת איכות בידי ועדות הערכה חיצוניות, הבוחנות את רמתן האקדמית ביחס לתוכניות במוסדות-האם. בשנת הלימודים תשע"ד נבדקו התוכניות האקדמיות בעבודה סוציאלית ובמנהל עסקים, ובשנה"ל תשע"ה נבדקו התוכניות במשפטים.

4.2. בשנת 2013 הקימה ות"ת את "התוכנית להלוואות ומלגות לסיוע בשכ"ל לסטודנטים חרדים בהשכלה הגבוהה". על פי התוכנית, כל סטודנט חרדי העומד בקריטריונים שנקבעו, יוכל לקבל הלוואה בשיעור שכר הלימוד. לאחר קבלת הזכאות לתואר, תהפוך חלק מההלוואה למלגה. שיעור המלגה יהיה על פי תחום הלימודים: 70% לתחומים יישומיים ונדרשים, ו-40% לשאר התחומים. המטרה היא לעודד לימודים של מקצועות יישומיים. בהקמתה, במרס 2013, יועדה התוכנית לגברים בלבד. מינואר 2014 הורחבה התוכנית כך שגם נשים חרדיות זכאיות להשתתף בה. בתשע"ד כ-70% ממשתתפי התוכנית הן נשים.

4.3. בתוכנית המח"רים נכללת גם פעילות רבה להכשרת מורים ללימודי ליבה. עד היום לא הוכשרו מורים ללימודי ליבה לבתי הספר החרדיים לבנים. ברור, כי בלי מורים למקצועות הליבה, המאמצים לקדם לימודים אלה בבתי הספר החרדיים עתידיים להיכשל. כך נפתחות בשנים האחרונות תוכניות אקדמיות להכשרת מורים גברים למקצועות הליבה.

5. סיכום

5.1. האינטרס של שילוב החרדים בהשכלה הגבוהה הוא אינטרס מובהק של המדינה. ולאור חשיבות הנושא, מדינת ישראל משקיעה בו משאבים רבים, בפרט בשנים האחרונות. ההשכלה הגבוהה הפכה לתנאי בסיסי לשתלבות ולהצלחה בשוק התעסוקה. חלק ניכר מהמקצועות ומתחומי העיסוק חסומים בפני מי שחסר השכלה זו. ב-30 השנים האחרונות, האוכלוסייה החרדית כמעט לא השתתפה בלימודים האקדמיים, ושיעור ההשתתפות של גברים חרדים בכוח העבודה נמוך מאוד.

5.2. הקושי להביא סטודנטים חרדים ללימודי השכלה גבוהה ולסייע להם להצליח גדול. המוסדות האקדמיים והמועצה להשכלה גבוהה הקימו מערכי סיוע ומסגרות ייעודיות על מנת לאפשר את השתלבותם באופן המיטבי ולהבטיח שרמת הלימודים שלהם לא תרד מרמת כל בוגר אחר בקמפוס הרגיל.

5.3. מדיניות המל"ג והות"ת כפי שהוצגה לעיל שמה גבולות ברורים (קהל היעד, תארים מתקדמים, רמה אקדמית וכו'), אך היא מכבדת את אורחות חייו אמונתו של הציבור החרדי.

פרק ב

הצעה לעקרונות מדיניות בחומש הבא

על בסיס הערכת החומש, להלן ארבעה עקרונות מנחים לגיבוש המדיניות לחומש הבא:

- ✓ המשך ההרחבה הכמותית, הגדרת יעדים לגידול משמעותי במספר הסטודנטים החרדים וכלים לממש יעדים אלה;
- ✓ הדגשת מימד האיכות האקדמית במגוון התכניות המכוונות לאוכלוסייה החרדית;
- ✓ מכוונות לצרכי המשק בכללותו ולצרכים הייחודיים של האוכלוסייה החרדית;
- ✓ רגישות לערכי יסוד בתחום השוויון והאתוס האקדמי לצד כיבוד אופיו ותרבותו של הציבור החרדי ומתן אפשרות אמיתית להשלמת פערי הידע לצורך שילוב באקדמיה.

פרק זה יפרט וידון בעקרונות אלה.

1. המשך ההרחבה הכמותית, הגדרת יעדים לגידול משמעותי במספר הסטודנטים החרדים וכלים לממש יעדים אלה

1.1. המשך המתווה שהוגדר בתכנית החומש הקודמת, המכיר בכך שלעת עתה ההפרדה היא כורת המציאות עבור מרבית האוכלוסייה החרדית, על רקע שילוב הפער הפדגוגי והתרבותי במצטבר

1.1.1. ב-15 השנים אחרונות הצטבר ניסיון רב בנושא שילוב האוכלוסייה החרדית בהשכלה הגבוהה. ניסיון זה מלמד כי על מנת לאפשר לאוכלוסייה החרדית להשתלב בהשכלה הגבוהה נדרש להקים מסגרות המותאמות לצרכיה הייחודיים. צרכים אלה כוללים, בין השאר, הפרדה בין הסטודנטים החרדים ובין כלל הסטודנטים.

1.1.2. לנוכח פערי הידע והחסמים התרבותיים, הצעת לימודים אקדמיים לחרדים אך ורק במסגרות רגילות מפרה את העיקרון של שוויון הזדמנויות. שוויון הזדמנויות מחייב, לעת הזאת, לימודים במסגרות נפרדות, שיתנו מענה לפערים ולחסמים.

1.1.3. נוסף על כך, יש לזכור כי ככל שמספר החרדים בהשכלה הגבוהה גדל, כך מצטרפות להשכלה גבוהה גם קבוצות שמרניות יותר במגזר החרדי. לפיכך, יש להניח שהגידול במספר הסטודנטים החרדים יהיה ברובו במסגרות הנפרדות.

1.1.4. חשוב לציין, כי גדרי ההפרדה הולכים ומצטמצמים לאורך השנים. אם לפני עשור הסטודנטים החרדים הגיעו רק למסגרות מופרדות לחלוטין ומרוחקות גאוגרפית (הפלטפורמות), בשנים האחרונות הם מגיעים למח"רים, אשר בחלקם נמצאים סמוך מאוד לקמפוס הראשי ואף לכיתות ייעודיות לאוכלוסייה החרדית בתוך הקמפוסים הרגילים של המוסדות.

1.1.5. על אף ההתקדמות והירידה המתמשכת בגדרי ההפרדה, רובו של הציבור החרדי עדיין זקוק למסגרות נפרדות על מנת להגיע להשכלה הגבוהה. ברור כמובן, שלצד ההפרדה יש להבטיח

רמה אקדמית גבוהה גם במסגרות או בתוכניות נפרדות, ולהבטיח שההפרדה מתקיימת רק במינימום הנדרש והמותר.

1.1.6. על פי מסקנות מחקר הערכה, כ-70% מהחרדים לא יגיעו למסגרות שאין בהן הפרדה מגזרית ומגדרית. לפיכך, יש לחזק ולהרחיב מסגרות אלה על מנת שתוכלנה לקלוט סטודנטים נוספים, גם מהקבוצות השמרניות במגזר הזה. יש להרחיב גם את היצע התוכניות הקיים במסגרות החרדיות ובתוכניות ייעודיות לאוכלוסייה החרדית בקמפוסים.

1.1.7. לקראת סוף החומש וכהיערכות לחומש הבא, תיערך בחינה של כל מרכיבי התוכנית, בפרט בנוגע לצורך בהפרדה מגדרית.

1.1.8. לאור האמור, יש לפעול לחיזוק המח"רים הקיימים והרחבתם. על מנת להגדיל את מספר הסטודנטים החרדים בהשכלה הגבוהה, יש לחזק ולהרחיב את המח"רים הקיימים על מנת שתוכלנה לקלוט סטודנטים נוספים. ככלל לא יפתחו מח"רים נוספים, אך יישקלו חריגות במקרים של צורך ייחודי כגון - הכשרת מורים, פריפריה, אוניברסיטאות.

1.2. הירידה בגיל הסטודנטים החרדים

1.2.1. בשנים האחרונות ניכרת מגמה מובהקת של ירידת גיל הסטודנטים החרדים. הירידה בולטת במיוחד בקרב הנשים החרדיות, אשר בשנים האחרונות מתלבטות בין המסלול המסורתי של לימודים בסמינר להוראה, ובין לימודים אקדמיים במח"רים.

1.2.2. הירידה בגיל הסטודנטיות החרדיות מדגישה עוד יותר את הצורך במסגרות נפרדות המעניקות הגנה חברתית גבוהה. בלי הפרדה זו (בפרט בגילאים נמוכים) נשים חרדיות לא תגענה ללימודים אקדמיים. הוכחה לכך אפשר למצא בכישלון של המוסדות שניסו לפתוח מסלולים שבהם ההפרדה המגדרית היא בשלב המכינה בלבד.

1.2.3. כיוסף רוב מוחלט של הצעירות החרדיות ממשיכות את לימודיהן לאחר התיכון בסמינרים. מוסדות אלה מעניקים תעודת מורה מוסמך או תעודה מקצועית לא אקדמית בלבד. לעומת זאת, בשנים האחרונות מחלחלת בציבור החרדי (בפרט בקרב הנשים) ההבנה כי השכלה אקדמית והתואר הנלווה הם כורח להשתלבות בתעסוקה איכותית.

1.2.4. יש לשקול אפשרויות לעודדאת הסמינרים הלא-אקדמיים להשתלב בפעילות האקדמית על ידי אפיקי מעבר של האוניברסיטה הפתוחה. כך יוכלו הסמינרים להציע את תחילת הדרך האקדמית "בתוך הבית" ובהמשך הדרך התלמידות תשתלבנה במח"רים הקיימים או תמשכנה את לימודיהן באוניברסיטה הפתוחה.

1.3. עידוד תכניות ומסלולים שבהם עקרון ההפרדה מטושטש, כגון כיתות לחרדים בתוך קמפוסים רגילים, או תכניות שבהן מתרחבת ההשתלבות בשנות הלימודים המאוחרות

1.3.1. התוכנית הרב שנתית הנוכחית (תשע"א-תשע"ו) התמקדה בהקמת מסגרות נפרדות, המח"רים. מסגרות אלה נותנות מענה מתאים לרוב האוכלוסיה החרדית (כ-70% על פי ממצאי המחקר), ובפרט לנשים המגיעות להשכלה הגבוהה בגיל צעיר מאוד ואין סיכוי שתגיעה למסגרות מעורבות.

1.3.2. עם זאת, על פי המחקר, כ-30% מהסטודנטים הפוטנציאליים היו מעוניינים להשתלב בתוכניות בתוך הקמפוסים. השתלבות זו אפשרית בכיתות הרגילות ו/או בכיתות נפרדות, ואילו המרחב הציבורי משותף לכלל הסטודנטים. כמו כן, אפשר לעודד מסלולים הדרגתיים, שבהם בתחילת המסלול הלימודים נערכים בכיתות נפרדות (בקורסי היסוד, למשל), ובהמשך הסטודנטים משתלבים בכיתות הרגילות.

1.3.3. הפרדה מגדרית בתוך הקמפוסים עשויה להעלות קשיים, ביניהם:

1.3.3.1. רעיון זה טומן בחובו חשש מפני מתן לגיטימציה להפרדה במרחב הכללי ואפשרות לזליגה של הפרדה בין המינים לתחומים נוספים מעבר לכיתות הלימוד, לעבר מחוזות חדשים ובלתי רלוונטיים.

1.3.3.2. כמו כן, פתיחת כיתות מסוג זה בתוך המוסדות הקיימים עשויה להצטייר כאלטרנטיבה למי שכבר השתלבו במסלולים הרגילים, ובכך לתרום דווקא להרחבת ההפרדה בין המינים.

1.3.3.3. מודל זה גם עלול לפגוע בסטודנטיות ובסטודנטים שאינם חרדים, שהלימודים בהפרדה המגדרית "מתקרבת" אליהם.

1.3.4. לצד זאת, לאפשרות זו ישנם יתרונות רבים:

1.3.4.1. מודל זה מאפשר את שילובה של אוכלוסייה חרדית, שאינה מורגלת במרחב ציבורי מעורב (מגדרית), במסגרת חברת הסטודנטים הכללית, המתנהלת – מיותר לציין – באופן מעורב. שילוב זה יתקיים שכן הפרדה מגדרית תותר כאמור אך ורק בכיתות הלימוד, בעוד שבמרחב הציבורי הכללי בקמפוס ייפגשו הסטודנטים החרדים בציבור הסטודנטים הכללי, גברים ונשים כאחד. מודל זה קרוב יותר לאופן שבו מתנהלים הלימודים בקמפוס הכללי, בהתבסס על תפישת ההשכלה הגבוהה ככוללת מגוון דעות, אוניברסאלית ונעדרת סגרגציה.

1.3.4.2. מודל זה מקטין מאוד את הפגיעה בשוויון הנגרמת מעצם הקמת מסגרות אקדמיות נפרדות לציבור החרדי, ומונע יצירת "איים" של הפרדה, שעלולים להיתפס כמשוחררים מחובת השוויון ומסטנדרטים משפטיים ואקדמיים אחרים.

1.3.4.3. יתרונו של מודל זה גם בכך שלימודים בקמפוס המרכזי שומרים על הרמה האקדמית של הסטודנטים החרדים ומאפשרים להם להיחשף לאיכות האקדמית של מוסד האם. מודל זה עשוי לעודד שילוב של בני האוכלוסייה החרדית בלימודים

ה"רגילים" בקמפוס, המתקיימים בצמידות מקום ובכיתות סמוכות (למשל, אם הסטודנטים החרדים מעוניינים במסלולי לימוד שאינם קיימים במסגרת המח"רים).

1.3.5. במהלך מימוש תוכנית החומש הבאה ייוחדו מאמצים לפיתוח מודל שבו לומדים הסטודנטים בקמפוס-האם. זאת מתוך הבנה שלימודים בקמפוס המרכזי מקפידים על הרמה האקדמית של הסטודנטים החרדים ומאפשרים להם להיחשף לאיכות האקדמית של המוסד-האם ולאווירת הקמפוס האקדמי. מסגרת משלבת עשויה להתקיים במספר אופנים:

1.3.5.1. פתיחת כיתות לאוכלוסייה החרדית בתוך הקמפוסים הרגילים, בעוד ששאר המרחב הציבורי משותף לכלל הסטודנטים.

1.3.5.2. מסלולים הדרגתיים, שבהם הלימודים בשנה הראשונה מתקיימים בכיתות נפרדות (בקורסי היסוד, למשל), ובהמשך הסטודנטים משתלבים בכיתות הרגילות.

1.3.5.3. שילוב מלא של הסטודנטים בכיתות הרגילות תוך מתן מעטפת תמיכה וסיוע.

1.3.6. הקמת תכניות לעידוד ותמרוץ קליטת סטודנטים בכותלי הקמפוסים הרגילים בכיתות נפרדות או משותפות בכותלי הקמפוס

1.3.6.1. על אף הקשיים האמורים אין מניעה לפתיחת כיתות נפרדות בתוך הקמפוס, וזאת בכפוף לקיומו של פיקוח מוגבר המבטיח כי לא תותר ולא תינקט כל הפרדה מגדרית מחוץ לכיתות הלימוד המופרדות, כאמור. לצורך כך, ייוחדו אמות מידה והקפדה על הפרדה מותרת ואסורה במסגרות החרדיות. ההפרדה המגדרית תוגבל לכיתות הלימוד בלבד ולא תותר כל הפרדה מחוץ לתחומי הכיתות; לא יינתנו הנחיות בנוגע ללבוש או דרישות צניעות אחרות.

1.3.6.2. לא תופלנה סטודנטים/יות או מרצים/ות בשל מינם/ן. ייוחדו ויפורסמו הנחיות בהתייחס לאיסורים וכן קו פניות ציבור - תתוגבר האכיפה והפיקוח בנושא ע"י מל"ג.

1.3.6.3. בניית מודלים שיעודו לימוד בשנים מתקדמות לתואר במוסדות האם.

1.4. הגדרת יעדים כמותיים מספריים לסטודנטים בתארים מתקדמים

1.4.1. התוכנית כפי שהוגדרה בחומש הנוכחי (תשע"א-תשע"ו) התמקדה בהגדלת מספר הסטודנטים החרדים לתואר ראשון, תוך הקפדה על הרמה האקדמית. הוקמו מח"רים שהתרכזו בתואר ראשון בלבד. פרט לחריגות מעטות, לא אושרו תוכניות לתארים מתקדמים מחוץ לקמפוס, ואף נסגרו מספר תוכניות כאלה. גם תוכנית המלגות וההלוואות התמקדה בסטודנטים לתואר ראשון בלבד.

1.4.2. לצד הגידול במספר הסטודנטים לתואר ראשון יש לתת את הדעת לשילוב חרדים גם בתארים מתקדמים. ראשית, על מנת להציע אופק התפתחות לחרדים בוגרי תואר ראשון. שנית, בתחומים מסוימים, דוגמת פסיכולוגיה, תואר שני הכרחי להשתלבות במקצוע. יש גם לתת

את הדעת על הגדלת מספר הסטודנטים החרדים בתחומים מחקרניים אשר יעשירו גם את האוכלוסייה החרדית וגם את האקדמיה.

1.4.3. כפי שנקבע כבר בחומש הנוכחי, תוכניות לתואר שני יילמדו רק בקמפוסים הרגילים ובתוכניות הרגילות. לפיכך, יש לגבש תוכניות תמיכה וסיוע לסטודנטים חרדים בתארים מתקדמים בכיתות הרגילות. תוכניות אלה צריכות לכלול, לכל הפחות, תמיכה חברתית וכלכלית על מנת לסייע לסטודנטים להשתלב באופן מיטבי בתוכניות מעורבות.

1.4.4. נוסף על כך, יש לקבוע יעדים להגדלת מספר הסטודנטים החרדים בתארים מתקדמים. יש להניח, שככל שתגובש תוכנית תמיכה מתאימה, יהיה סיכוי להגיע להכפלת מספר הסטודנטים החרדים בתארים מתקדמים.

1.4.5. עם זאת, יש לתת תשומת לב גם להיבטים המגדריים, ולהבטיח שתוכניות אלה יעניקו מענה הולם הן לגברים והן לנשים.

1.4.6. על כן, לעת הזאת, המדיניות כי תארים מתקדמים יתקיימו רק בקמפוסים הרגילים לא תשתנה.

1.5. תארים מתקדמים בעלי רגישות חברתית מיוחדת

1.5.1. המלצת החוקרים בנוגע לתואר שני בתחום החינוך דורשת בירור נוסף.

1.5.2. ההמלצה הנוגעת לתואר שני במקצועות טיפוליים מעלה קשיים משפטיים משמעותיים ועל כן לעת עתה תיוותר המדיניות בעניין על כנה. ככל שתגבש המלצה אחרת בנושא, היא תובא לשימוע ציבורי.

1.6. הגדלת המשאבים לתכנית המלגות-הלוואות

1.6.1. על פי הנתונים הנוכחיים תוכנית המלגות וההלוואות מעניקה סיוע לכ-25% מהתלמידים החרדים. הסיוע ניתן כהלוואה, אשר הופכת למענק חלקי בעת קבלת התואר. שיעור המענק תלוי בתחום הלימודים.

1.6.2. תרומת ההשכלה האקדמית של החרדים למשק בכללותו היא גבוהה. בקרב החרדים המועסקים, ניכרת מאוד השפעתה החיובית של ההשכלה האקדמית על הכנסותיהם החודשיות של גברים חרדים ונשים חרדיות (תרשים 8). על פי נתוני רשות המיסים, עמדה הכנסתם החודשית הממוצעת (מעבודה) של גברים חרדים שאינם אקדמאים על 5,166 שקלים, לעומת 8,710 שקלים לבעלי תואר ראשון, ו-11,666 לבעלי תואר שני. אצל הנשים החרדיות שאינן אקדמאיות עמדה ההכנסה החודשית הממוצעת מעבודה על 4,875 שקלים, לעומת 7,391 שקלים לבעלות תואר ראשון, ו-9,288 שקלים לבעלות תואר שני. על כן, ברור שהשקעה כספית בתכנית המלגות בפרט, ובפעילות להנגשת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית בכלל, תחזיר את עצמה בטווח הקצר והבינוני והיא אינטרס ראשון במעלה של מדינת ישראל.

1.6.3. משנת תשע"ה, אנחנו רואים ביקושים גדלים והולכים לתוכנית זו, ומשאביה אינם מספיקים לתמיכה בכל סטודנטים העומדים בקריטריונים הסוציו-אקונומיים שנקבעו. נוסף על כך, כיום רק סטודנטים לתואר ראשון זכאים להשתתף בתוכנית. על מנת לעודד השתלבות חרדים גם בתארים מתקדמים יש מקום להרחיב את התוכנית גם לתארים מתקדמים. יצוין, כי סטודנטים חרדים יכולים להגיש בקשה למלגה גם לקרן הסיוע הכללית של ות"ת.

1.6.4. לאור האמור יש לפעול ל הרחבת תכנית המלגות וההלוואות ולהעלאת אחוז הזכאים ל-40% תוך העדפה ברורה של תחומי לימוד מועדפים. יש להרחיב התכנית הקיימת גם לסטודנטים לתארים מתקדמים ולמכינות ולהבטיח יצירת שוויון במלגות בין גברים לנשים.

1.7. הגדרת קהל היעד

1.7.1. הגדרת קהל היעד למסגרות החרדיות נקבעה בחומש הקודם על בסיס שני קריטריונים במצטבר: פערים אקדמיים ותרבותיים. השילוב של שני היבטים אלה הצדיק מהותית ומשפטית הקמת המסגרות נפרדות לאוכלוסיה החרדית. ההגדרה שנבחרה - הנשענת על פיקוח משרד החינוך על התיכון בו למד הסטודנט - משקפת באופן משביע רצון את שני היבטים אלה.

1.7.2. להלן ההגדרה המלאה:

1.7.2.1. **בנים**: התלמיד למד מכתה ט' עד י"ב במוסד חינוך תרבותי ייחודי כהגדרתו בחוק מוסדות חינוך תרבותיים ייחודיים, תשס"ח-2008, או במוסד בעל אורחות דת ותפיסת עולם חרדית, המצוי בפיקוח אחר של משרד החינוך.

1.7.2.2. **בנות**: התלמידה למדה מכתה ט' עד כ"ב במוסד בעל אורחות דת ותפיסת עולם חרדית, המצוי בפיקוח אחר של משרד החינוך.

1.7.3. להגדרה זו יש שני יתרונות מהותיים נוספים: (1) היא אובייקטיבית; (2) ניתנת לפיקוח. שתי תכונות אלה מהותיות ליכולת ליישם את המדיניות דווקא עבור האוכלוסיה הרלוונטית, ללא הטיות משמעותיות.

1.7.4. עם זאת, הגדרה זו, כפי שעלה במחקר וכמו כל הגדרה אחרת, אינה חפה מבעיות. שתי "קבוצות חרדיות" נפגעות ממנה לכאורה: בוגרי בתי ספר חרדיים שאינם כפופים לפיקוח החרדי במשרד החינוך; חוזרים בתשובה חרדים. עם זאת, ברוב המקרים שתי קבוצות אלה אינן חסרות את הרקע האקדמי המהווה הצדקה בסיסית לקיום המסגרות הייעודיות לאוכלוסיה החרדית.

1.7.5. לאור האמור, לעת הזאת תשמר ההגדרה הקיימת, קרי, קבלת תלמידים אשר למדו בתיכון חרדי עפ"י הגדרות משרד החינוך והחוק, ובהתאם לשני הרציונאלים – אקדמי ותרבותי – במצטבר.

- 1.7.6. לצורך מתן מענה למועמדים העונים על שני הרציונלים אך אינם נכללים מטעמים טכניים בהגדרה, תערך בחינה עם משרד החינוך לגבי בתי ספר שאינם נכללים בהגדרה הקיימת.
- 1.7.7. כמו כן, תתאפשר למוסדות בחינה פרטנית של מועמדים העומדים בשני הרציונלים במצטבר, במגבלות שייקבעו.
- 1.7.8. ההמלצה על גמישות ניהולית נוספת מעלה קשיים משפטיים ממשיים וסוגיות מהותיות ועל כן נמצאת בבחינה. ככל שיומלץ לאמצה היא תפורסם לשימוע ציבורי.
- 1.7.9. ועדת ההיגוי תמשיך לעקוב אחר השינויים וההתפתחויות במערכת החינוך החרדית בנוגע להגדרת אוכלוסיית היעד.

2. הדגשת מימד האיכות האקדמית, מגוון התוכניות המכוונות כלפי האוכלוסייה החרדית ומגוון סוגי המוסדות האקדמיים

2.1. עידוד אוניברסיטאות, בהינתן הירידה היחסית באחוזי החרדים הלומדים בהן בחומש האחרון

- 2.1.1. מודל המח"רים היה כלי המדיניות המרכזי בחומש הנוכחי. בגלל גמישותן הטיפעולית ונטייתן לתחומים מוטי תעסוקה, כלי זה מתאים יותר למכללות האקדמיות, ופחות לאוניברסיטאות המחקר. לצד זאת, קיים פלח מסוים באוכלוסייה החרדית שהיה מעוניין להשתלב בתוכניות בתוך הקמפוסים.
- 2.1.2. נוסף על כך, אנו שואפים לתמהיל דומה של הסטודנטים החרדים באוניברסיטאות ביחס לאוכלוסייה הכללית. הרחבת שיעור החרדים הלומדים לתואר באוניברסיטה יכול להתבצע במספר דרכים:
- 2.1.2.1. הקמת מח"ר נוסף בידי אוניברסיטה, או בעדיפות: שזו תקבל אחריות מלאה על אחת הפלטפורמות.
- 2.1.2.2. פתיחת כיתות לאוכלוסייה החרדית בתוך הקמפוסים הרגילים, כאשר יתר המרחב הציבורי משותף לכלל הסטודנטים.
- 2.1.2.3. מסלולים הדרגתיים, שבהם הלימודים במכינה/בשנה הראשונה מתקיימים בכיתות נפרדות (בקורסי היסוד, למשל), ובהמשך הסטודנטים משתלבים בכיתות הרגילות.
- 2.1.2.4. שילוב מלא של הסטודנטים בכיתות הרגילות.
- 2.1.3. על פי המדיניות, שילוב סטודנטים חרדים בתארים מתקדמים יתבצע רק בכיתות הרגילות, ותארים מתקדמים מחקרניים נלמדים בעיקר באוניברסיטאות. לפיכך, יש מקום לעודד את האוניברסיטאות לקלוט סטודנטים חרדים בתוכניות אלה באמצעות מלגות ותוכנית מעטפת מתאימה.

2.1.4. על מנת לקדם מסלולים אלה, יש לגבש מודל מתאים הכולל אפשרויות שילוב שונות, תוך מתן מעטפת תמיכה ותקצוב מתאימים.

2.2. הדגשת העיקרון שעל פיו תארים מתקדמים מחקרניים ייעשו אך ורק במוסדות-האם ולא בשלוחות החרדיות

2.2.1. בהמשך למדיניות שנקבעה עוד בחומש הנוכחי ובנוגע לקיומן של תוכניות לתארים מתקדמים במסגרות נפרדות, לעת הזאת, המדיניות כי תארים מתקדמים יתקיימו רק בקמפוסים הרגילים לא תשתנה.

2.2.2. יש להגדיר כלים שיעודדו שילוב חרדים בלימודי תארים מתקדמים במוסדות-האם, ויגדילו את מספר החרדים הלומדים לתארים מתקדמים.

2.3. ריענון מוסד המכינות והתאמתו לפערים הייחודיים של המגזר החרדי

2.3.1. בשנים האחרונות שיעור הגברים החרדים בהשכלה הגבוהה לא הדביק את קצב גידול האוכלוסייה החרדית. להבנתנו, שני גורמים מרכזיים מובילים לכך: פערי ידע לימודיים; והגעה להשכלה גבוהה בגיל מאוחר. שתי סיבות אלה שלובות זו בזו, שכן, השלמת פערי הידע בגיל מאוחר, כאשר רבים מהמועמדים הם כבר בעלי משפחות, עושה את ההגעה להשכלה גבוהה, בייחוד במקצועות טכנולוגיים ומדעיים, לבלתי אפשרית כמעט.

2.3.2. החוק מאפשר לתלמידי ישיבות בדחיית שירות (גילאי 18-22) להשלים לימודי יסוד (בגרות או מכינה) במקביל ללימודיהם בישיבה. ברור, שככל שהשלמת פערי הידע תחל בגיל מוקדם יותר, ההשתלבות בהשכלה הגבוהה תהיה קלה יותר ותגדיל את מספר הגברים החרדים בהשכלה הגבוהה. נוסף על כך, השלמת לימודי יסוד בשלב מוקדם תשפר את יכולתו של המועמד לבחור מקצוע ההולם את כישוריו ויכולותיו ותכין תלמידים גם ללימודי מקצוע שאינם אקדמיים.

2.3.3. כיום לא קיימים מסגרות ומסלולים המאפשרים לתלמידי ישיבה חרדים להשלים את לימודי היסוד בד בבד עם לימודיהם בישיבה. לפיכך, התוכנית לחומש הבא תפעל יחד עם הגורמים הממשלתיים האחראים לכך להסיר את החסמים² הקיימים היום על מנת להגדיל את מספר דחויי השירות במכינות קדם אקדמיות (בגרותיות וייעודיות) באמצעות התאמת מוסד המכינות לתלמידים אלה.

2.4. קידום והשלמת תהליך העברת הפלטפורמות לאחריות מלאה של מוסדות אקדמיים מוכרים

2.4.1. במהלך החומש הנוכחי נעשו מאמצים רבים להעברת האחריות על הפלטפורמות החרדיות לאחריות מלאה (אקדמית ומנהלתית) של מוסד אקדמי אחד. במסגרת מאמצים אלה לא אושר לפלטפורמות לפתוח תוכניות חדשות כמעט בכלל. ההתפתחויות בפלטפורמות בשנים

² החסמים בעיקרם טכניים ואינם של מלי"ג-ות"ת

האחרונות (ובייחוד ההתדרדרות במצבה של הפלטפורמה בירושלים) מחזקות את ההבנה כי מהלך זה הכרחי. אך עד כה מאמצים אלה לא נשאו פרי.

2.4.2. בחומש הבא יש להשקיע מאמצים במימוש המהלך להעברת האחריות על הפלטפורמות החרדיות לאחריות מלאה (אקדמית ומנהלתית) של מוסד אקדמי אחד, תוך הפעלת מנופים שונים על הפלטפורמות ועל המוסדות האקדמיים המלמדים בהם.

3. מכוונות לצרכי המשק בכללו ולצרכים הייחודיים של האוכלוסייה החרדית

3.1. הגדלה של ממש של היצע התוכניות להכשרת מורים חרדים

3.1.1. הכשרת מורים אקדמאים למערכת החינוך החרדית עומדת ביסוד יכולתה של מערכת החינוך החרדית ללמד לימודי ליבה ברמה ראויה ולהוציא מתוכה בוגרים שיוכלו להשתלב במערכת ההשכלה הגבוהה ובתעסוקה איכותית. בנושא זה, כפי שעולה מהשוואה למערכת החינוך הממלכתית והממ"ד, מצבה של מערכת חינוך החרדית אינו טוב (הנתונים מבוססים על נתוני משרד החינוך והלמ"ס):

ממלכתי וממ"ד	חינוך חרדי	
480,075	199,044	תלמידים
43,757	13,205	מורים
1: 11	1: 15	יחס תלמידים למורה
כ-90%	פחות מ-10%	שיעור המורים האקדמאים

3.1.2. על פי נתונים אלה, מספר המורים המינימלית שיש להכשיר באופן מיידי רק על מנת לצמצם את הפער הנוכחי, עומד על כ-40,000. נתון זה אינו מביא בחשבון את הגידול הטבעי המהיר של האוכלוסייה החרדית ואת הפרישה הטבעית של מורים ממערכת החינוך, המגדילות את המספר הזה. להלן מספר המורים הנדרשים:

סה"כ קדם יסודי, יסודי ועל יסודי	יסודי בלבד	
28,000	12,000	אקדמיזציה של מורים בפועל
12,000	5,000	הכשרת מורים חדשים
40,000	17,000	סה"כ

3.1.3. למרות זאת, בתשע"ו מוצעות למגזר החרדי רק 10-20 תוכניות אקדמיות להכשרת מורים חרדים. לשם ההשוואה, למערכת החינוך הממלכתית דתית (הקטנה ב-30% ממערכת החינוך החרדית) יש 8 מכללות אקדמיות להכשרת מורים, המלמדות מאות תוכניות אקדמיות במגוון מסלולים וחוגים. יש להדגיש, כי בד בבד עם הצורך הדחוף, אנו עדים בשנים האחרונות

לביקוש גובר והולך מצד המורים החרדים המבקשים לשפר את הכשרתם ולהירשם לתוכניות אקדמיות.

3.1.4. בהקשר זה יש לציין, כי כבר היום ות"ת מתקצבת 3 מכללות אקדמיות להכשרת מורים (בית ברל, סמינר הקיבוצים ואחוה) ו-2 מכללות נוספות צפויות לעבור במהלך החומש הבא לתקצובה. לפיכך, מבחינה תקציבית ניתן לקדם את הכשרת המורים במכללות שבאחריות ות"ת (כפי שנעשה במכללות הכלליות המתוקצבות) ולהמשיך ולעודד את משרד החינוך לפעול בכיוון זה במכללות להוראה שנשארו באחריותו התקציבית.

3.1.5. לצורך הכשרת מורים אקדמיים למערכת החינוך החרדית יש לפתוח תוכניות ייעודיות לחרדים במגוון המקצועות והמסלולים, לגברים ונשים ובפריסה ארצית. ככל האפשר יש לשאוף ולהקים תוכניות אלה בתוך הקמפוסים הרגילים או לפעול להקמת מח"רים חדשים.

3.2. עדכון רשימת התיעדוף של המקצועות השונים, ומתן הדגשה יתירה לתחומים המבוקשים

3.2.1. תחומי הלימוד המועדפים ותעריפי התמיכה נקבעו בתחילת תוכנית החומש הנוכחית. על מנת להתאים אותם לצרכי המשק ולצרכיו הייחודיים של הציבור החרדי, כפי שאנחנו מבינים אותם כיום, מוצע לבחון את רשימת תחומי הלימוד ותעריפי התמיכה ולאשר אותם מחדש. שני תחומים דורשים תשומת לב מיוחדת – ההוראה וההנדסה והמדעים המדוייקים.

3.2.2. בתחום ההוראה לנוכח הצורך הלאומי בהכשרת מורים אקדמאים למערכת החינוך החרדית, יש להעלות את תחום החינוך לרמה הגבוהה ביותר בדירוג התחומי, תוך הדגשת תחומי לימוד הנדרשים.

3.2.3. בתחומי ההנדסה והמדעים המדוייקים מצויים החרדים בתת-ייצוג ברור. כרבע מסך הסטודנטים בארץ לומדים בתחומים אלה, אך רק פחות מ-15% מהסטודנטים החרדים לומדים מקצועות אלה. בתחומים אלה, החשובים כל-כך למשק בישראל, יש לפעול במגוון כלים להעלאת האחוז בקרב האוכלוסיה החרדית כך שידמה לזה של האוכלוסיה הכללית.

3.3. עידוד "תכניות דגל" ייחודיות, גם אם יקרות, על מנת לפרוץ לתחומים חדשים

3.3.1. בשלוש השנים האחרונות מפעילה ות"ת תוכנית לעידוד המוסדות לקליטת סטודנטים חרדים ללימודי תארים מתקדמים בפסיכולוגיה. בתשע"ו לומדים בתוכנית כ-30 תלמידים. על אף עלותה התקציבית הגבוהה (כ-40 אש"ח לסטודנט), היא מוציאה מקרבה פסיכולוגים חרדים, אשר בלעדיה לא היו מצליחים ככל הנראה להתקבל ללימודים אלה.

3.3.2. הסטודנטים בתוכנית משולבים בכיתות הרגילות ולומדים עם שאר הסטודנטים. לצד זאת, מופעלת עבורם תוכנית תמיכה (לימודית וכלכלית) ייעודית ונבנים קורסים ייחודיים.

3.3.3. כדי לפרוץ לתחומים שבהם אין סטודנטים חרדים, יש לשקול להרחיב מודל זה גם לתחומים מחקריים נוספים - כגון רפואה, מדעים, הנדסה ו/או עידוד סטודנטים חרדים להשתלב בלימודי תואר שלישי.

4. רגישות לערכי יסוד בתחום השוויון והאתוס האקדמי והגברת האכיפה בתחום

4.1. הדגשה ואכיפה מוגברת שתוודא שהפרדה המגדרית בכיתות לא זולגת אל מחוץ לכותלי הכיתות

- 4.1.1. יש להבטיח שהפרדה המגדרית מתקיימת רק במסגרת כיתות הלימוד, במינימום הנדרש ובהתאם לכללים ולהנחיות שנקבעו בהחלטות מל"ג.
- 4.1.2. המל"ג תפעל להבהרת החלטותיה בנושא ותבהיר גם את "גבולות האסור". החלטת מל"ג כאמור תפורסם ותובא גם לידיעת הסטודנטים והסגל.
- 4.1.3. המל"ג תפעל לאכוף החלטתה האמורה ולהבטיח באופן אקטיבי ואפקטיבי את מניעת זליגת ההפרדה ואת מניעת האיסורים שייקבעו על ידה.
- 4.1.4. המל"ג תמציא ותפרסם קו וכתובת דוא"ל לפניית הציבור בנושא זה.

פרק ג
המלצות מדיניות

מטרתו של פרק זה לשרטט בקווים כלליים את המלצות לפעילות בחומש הקרוב על מנת לממש את היעדים שנקבעו בפרק הקודם

1. חיזוק והרחבת המח"רים הקיימים

- 1.1. על מנת להגדיל את מספר הסטודנטים החרדים בהשכלה הגבוהה, יש לחזק ולהרחיב את המח"רים הקיימים על מנת שתוכלנה לקלוט סטודנטים נוספים.
- 1.2. ככלל לא יפתחו מח"רים נוספים, אך יישקלו חריגות במקרים של צורך ייחודי כגון: הכשרת מורים, פריפריה, אוניברסיטאות.

2. הקמת תכניות לעידוד ותמרוץ קליטת סטודנטים בכותלי הקמפוסים הרגילים

- 2.1. לימודים בקמפוס המרכזי מאפשרים ביתר קלות שמירה על הרמה האקדמית של הסטודנטים החרדים ומאפשרים להם להיחשף למלוא האיכות האקדמית של מוסד האם.
- 2.2. כפי שעלה במחקר, יש באוכלוסייה החרדית פוטנציאל גם לתוכניות בתוך הקמפוסים, בין אם בכיתות הרגילות ובין אם בכיתות נפרדות, אך בכל מקרה המרחב הציבורי משותף עם כלל הסטודנטים. מסגרת משלבת עשויה להתקיים במספר אופנים:
 - 2.2.1. פתיחת כיתות לאוכלוסייה החרדית בתוך הקמפוסים הרגילים, אך השארת שאר המרחב הציבורי משותף עם כלל הסטודנטים. זאת, תוך שמירת על מניעת התפשטות ההפרדה המגדרית אל מחוץ לכותלי כיתות הלימוד.
 - 2.2.2. מסלולים הדרגתיים, שבהם הלימודים בתחילת התואר מתקיימים בכיתות נפרדות (בקורסי היסוד, למשל), ובהמשך הסטודנטים משתלבים בכיתות הרגילות.
 - 2.2.3. שילוב מלא של הסטודנטים בכיתות הרגילות.
- 2.3. על מנת לקדם מסלולים אלה, יש לגבש מודל מתאים הכולל אפשרויות שילוב שונות בתוך המוסדות הרגילים, תוך מתן מעטפת תמיכה ותקצוב מתאים, ומענה לסוגיות המשפטיות (בהקשרי המגדר, המרחב הציבורי והתרבות) הקשורות בפיתוח מודל זה.

3. דגש על תחום ההוראה: הרחבת תכניות ומח"רים במכללות האקדמיות להוראה

- 3.1. הרחבת היצע התוכניות להכשרת מורים חרדים במכללות להכשרת עובדי הוראה.
- 3.2. העלאת משקל מקצוע ההוראה (במקצועות שיוגדרו בהמשך) באשכולות המקצועות
- 3.3. **עידוד השלמת בגרויות לחרדים בדחיית שירות במסגרת המכינות**
- 3.4. לפעול להסרת החסמים הקיימים על מנת לאפשר לחרדים בדחיית שירות להשתלב במכינות במכינות הקדם אקדמיות

4. חידוד אמות מידה והקפדה על הפרדה מותרת ואסורה במסגרות החרדיות

4.1. על מנת להבטיח שההפרדה מתקיימת רק במינימום ההכרחי והמותר, ייקבעו אמות מידה ברורות להסדרי ההפרדה המותרים והאסורים במסגרות הייעודיות לאוכלוסייה החרדית. בפרט תינתן התייחסות לנושאים הבאים:

4.1.1. ההפרדה המגדרית תוגבל לכיתות הלימוד בלבד ולא תותר כל הפרדה מחוץ לתחומי הכיתות;

4.1.2. לא יינתנו הנחיות בנוגע ללבוש או דרישות צניעות אחרות;

4.1.3. לא תופלנה סטודנטים/יות או מרצים/ות בשל מינם/ן;

4.1.4. יחודדו ויפורסמו הנחיות בהתייחס לאיסורים וכן קו לפניות ציבור בנושא;

4.1.5. תתוגבר האכיפה והפיקוח בנושא.

5. עדכון 'אשכולות לימודים מועדפים'

5.1. יש לקיים בחינה מחודשת של אשכולות המקצועות המבוקשים והמועדפים, ולתת מענה לצרכים עדכניים, ובייחוד לתת מענה לצורך להכשיר מורים חרדים ולמקצועות ההנדסה והמדעים המדויקים.

6. הרחבת תוכנית המלגות וההלוואות

6.1. הביקוש לתוכנית גדל והולך מידי שנה, ומשאביה אינם מספיקים לתמיכה בכל סטודנטים העומדים בקריטריונים הסוציו-אקונומיים שנקבעו.

6.2. במטרה לתמוך ביעדי הגידול במספרי הסטודנטים החרדים, מוצע:

6.2.1. העלאת אחוז הזכאים ל-40% תוך העדפה ברורה של תחומי לימוד מועדפים

6.2.2. יש להרחיב התכנית הקיימת גם לסטודנטים לתארים מתקדמים ולמכינות

6.2.3. יצירת שיוויון במלגות בין גברים לנשים

7. עידוד פיתוח תכניות ייחודיות על מנת לפרוץ לתחומים חדשים, ע"י פתיחת תוכניות ו/או תוכנית מלגות ייעודית

7.1. מוצע לפתוח במהלך החומש מספר תכניות ייחודיות, עם המימון המתאים, שיתנו מענה לפערים שהועלו לעיל או שיפרצו דרכים חדשות לחרדים בתחום האקדמי. דוגמא קיימת שמומלץ להמשיך בה היא התוכנית לתואר שני בפסיכולוגיה.

7.2. תחומים חשובים נוספים הם ההנדסה והמדעים המדויקים. יש לשקול הקמת תכניות דגל משותפות עם משרדי ממשלה אחרים לליווי ועידוד סטודנטים חרדים בתחומים אלה.

7.3. יש לחשוב "מחוץ לקופסה" בתחומים שבהם נדרשת פריצת דרך. לדוגמא, תכנית דגל לעידוד לימודי רפואה, או תכנית שכזו עבור דוקטורנטים חרדיים.

8. פיתוח ועידוד אפשרויות של סטודנטים הלומדים בסמינרים חרדים לא-אקדמיים להשתלב בפעילות לימודים אקדמית בו זמנית תחת פיקוח הדוק

8.1. לדוגמא על ידי תכניות או"פ ואפיקי המעבר שזו מאפשרת שימוש בטכנולוגיות הוראה מקוונות

9. המשך תהליך העברת הפלטפורמות לאחריות מלאה של מוסדות אקדמיים מוכרים

9.1. המשך תהליך העברת הפלטפורמות לאחריות מלאה של מוסד אקדמי אחד. ועד אז :

9.1.1. לאפשר פתיחת תוכניות נוספות לתואר ראשון רק עם מוסד דומיננטי המלמד בפלטפורמה

9.1.2. לא לתאפשר פתיחת תוכניות חדשות לתואר שני בפלטפורמות

10. הגדרת קהל היעד

10.1. לעת הזאת תשמר ההגדרה הקיימת, קרי, קבלת תלמידים אשר למדו בתיכון חרדי עפ"י הגדרות משרד החינוך והחוק, ובהתאם לשני הרציונאלים - אקדמי ותרבותי - במצטבר.

10.2. לצורך מתן מענה למועמדים העונים על שני הרציונלים אך אינם נכללים מטעמים טכניים בהגדרה, תערך בחינה עם משרד החינוך לגבי בתי ספר שאינם נכללים בהגדרה הקיימת.

10.3. כמו כן, תתאפשר למוסדות בחינה פרטנית של מועמדים העומדים בשני הרציונאלים במצטבר, במגבלות שייקבעו.

10.4. ההמלצה על גמישות ניהולית נוספת מעלה קשיים משפטיים וסוגיות מהותיות ועל כן נמצאת בבחינה. ככל שיומלץ לאמצה היא תפורסם לשימוע ציבורי.

10.5. ועדת ההיגוי תמשיך לעקוב אחר שינויים והתפתחויות במערכת החינוך החרדית בנוגע להגדרת אוכלוסיית היעד.

11. תארים מתקדמים

11.1. הכפלת מספר הסטודנטים החרדים לתארים מתקדמים.

11.2. לעת הזאת, המדיניות כי תארים מתקדמים יתקיימו רק בקמפוסים הרגילים לא תשתנה.

11.3. המלצת החוקרים בנוגע לתואר שני בתחום החינוך דורשת בירור נוסף.

11.4. ההמלצה הנוגעת לתואר שני במקצועות טיפוליים מעלה קשיים משפטיים משמעותיים ועל כן לעת עתה תיוותר המדיניות בעניין על כנה. ככל שתתגבש המלצה אחרת בנושא, היא תובא לשימוע ציבורי.